

לדופקי בתשובה

בס"ד
עשיק פ' שמות

שנת תשי"ע לפ"ק
שנה ח'

[כל הזכויות שפירות]

העזרת האורות יתקבלו בתשרי
אצל העורך הר"ר שלמה זרד קליין
מס' הפקס' 00442071836956
מס' הטלפון 07727197313

המורל: חברת "יגודל תורה"
ש"י בימ"ד דחסידי בעלזא
ק"ל (ד"ר) לונדון י"ד
בשניות: כ"ק מרן אומ"ר שליט"א

שאלה. המחליף את הטלית קטן באמצע היום וכגון בע"ש מפני כבוד שבת וכדומה, האם צריך לברך עליה.

תשובה.

- [א]. צריך לברך על מצות ציצית.
- [ב]. וכשלוּבשו בע"ש במקוה אזי לאחר שיוצא מהמקוה ונוטל ידיו ימשמש בציצית ויברך ברכת על מצות ציצית.
- [ג]. ופשוט שיש לדקדק שיהא בזה שיעור טלית קטן. ושיעורו לברך עליה לכל הדיעות היא אמה מלפניו ואמה מלאחוריו ונקב בית הצאור אין עולה למנין (משנ"ב סי' ט"ז). [וצריך ליוזר בזה בפרט בבחורים בני י"ג שנים שברך כלל טלית קטן מס' 5 שקונים בשוק אין לה שיעור זה].

מוכיח משו"ע מפורשת דצריך לברך

בשו"ע סי' ח' ס"ד אם פשט טליתו אפילו היה דעתו לחזור ולהתעטף בו מיד צריך לברך כשיחזור ויתעטף בו, הגה וי"א שאין מברכין אם היה דעתו לחזור ולהתעטף בו, וי"א דוקא כשנשאר עליו טלית קטן והכי נוהגין, ע"כ. ומבואר במג"א ובמשנה ברורה דלמעשה אם ה' דעתו בעת הפשיטה לחזור וללבוש אין צריך לברך ברכה אחרת, אך שם המדובר כשחזור ולבוש אותו הטלית קטן, אולם בנידון דידן שלובש טלית קטן אחרת יש לומר דמברך. וכן הוא בהדיא בשו"ע הרב (סי' ח' ס"ג) וז"ל: הפושט טליתו ובשעה שפושט דעתו לחזור וללבוש מיד אין צריך לברך עליו כשיחזור וילבשו מיד אפילו לא נשאר עליו טלית קטן אפילו פושט בבית זה וחזור ולבוש בבית אחר לא הוי הפסק "כיון שחזור ולבוש אותו הטלית בעצמו" שכבר בירך עליו וגם לא הויה דעתו כלל מלבישתו לכן נפטר בברכה שבירך עליו כשלבשו בפעם ראשונה, עכ"ל, הרי שתנאי התנה שלובש אותו הטלית בעצמו אבל אם לובש טלית אחרת צריך לחזור ולברך.

ומצינו עוד נידן בשו"ע שם סי"ב באם יש לו כמה בגדים של ד' כנפות כלם חייבים בציצית ואם לבשם כלם בלא הפסק והיה דעתו מתחלה על כלם לא יברך אלא ברכה א', אם מפסיק ביניהם צריך לברך על כל אחת ואחת וכו'. ומבואר שם במג"א (סק"ד) ובמשנ"ב (סק"ח) ההכונה בהפסיק הפסק גדול שהוא בכלל היסח הדעת, וא"כ מבואר להדיא לענין שאלתינו דאם הפסיק זמן רב מעת הברכה עד לבישת הטלית השניה דצריך לחזור ולברך. [נדברי התה"ד סק"ט-ה והמגיני חיים סי' זה צ"ב עפ"י].

מביא גם מספרי שו"ת שפסקו בהדיא לברך

להאמור הוא הלכה מפורשת בשו"ע ובנו"כ, אלא שמשום שיש שאין נוהגים כן מפאת חוסר ידיעה, נביא מדברי שאר גדולי הפוסקים שפסקו כן בפשיטות בלי שום חולק.

בשו"ת תשורת ש"י (ח"א סי' קל"ג - באמצע התשובה) כותב בפשיטות דאם לובש טלית אחרת דצריך לחזור ולברך.

בשו"ת פרי השדה (ח"ד סי' ס"ד) הביא לשון השו"ע הרב הנ"ל שכתב וז"ל: הפושט טליתו ובשעה שפשט דעתו לחזור וללבוש מיד אין צריך לברך וכו' כיון שחזור ולבוש אותו הטלית בעצמו עכ"ל, וכתב ע"ז הפרי השדה: הרי שס"ל בפרוש דלא מהני מה שהיה דעתו לחזור וללבוש רק באותו טלית עצמו שהרי נתן טעם כיון שחזור ולבוש אותו הטלית בעצמו וכו'. ויש לי להביא רא' לדברי התניא מכמה מקומות, האחד במג"א סי' תרל"ט סק"ז כתב מי שהולך באמצע סעודתו לסוכת חבירו מסיק שם דצריך לברך ואע"ג שנתן טעם משום דההליכה הוי הפסק עי"ש במחנה"ש, דהא דצריך טעם משום דהליכה הוי הפסק היינו דווקא אם היה מעיקרא דעתו שיאכל גם בסוכת חבירו או א"צ לברך רק משום דההליכה הוי הפסק משא"כ אם לא היה דעתו בשעת ברכה על סכות חבירו צריך לברך בלא"ה, וראיה לדבר שהרי במקום קרוב ס"ל להמג"א בסמ"ח כ"ה סק"ב דהליכה לא הוי הפסק ושם משמע דבכל גוונא צריך לברך על סכות חבירו אלא וודאי דכל שלא היה דעתו על סכות חבירו אינו נפטר בברכה שברך על סכותו, ודוק.

ועוד יש לי להביא ראיה דהברכה שברך על אחת לא מהני ליה על אחרים מש"ע או"ח סימן ר"ו סעיף ו', נטל בידו פרי לאכלו וברך עליו וכו' צריך לחזור ולברך, וכתב שם הרמ"א ... רק שלא היה בדעתו עליו לאכלו עי"ש, וע"ש בטור"ו ובמג"א סק"ח, הרי דכל שלא היה בדעתו בשעת הברכה על אותו דבר צריך לחזור ולברך, ועי"ש היטב במג"א סק"ז, ודוק. וכן מצינו בש"ע או"ח סי' ק"מ סעי' ג' לענין מי שקראוהו לעלות לתורה והראו לו מקום אחר שצריך אח"כ לברך שנית ואפילו לדעה הראשונה שם שא"צ לברך היינו משום דאמרינן דמסתמא דעתו על כל התורה כמה שמחלק שם המג"א סק"ד לחלק בין פירות דסימן ר"ו ובין קריאת התורה עי"ש היטב במג"א, עכ"ל הפרי השדה. ולפלא קצת על בעל הפרי השדה מדוע הוצרך להביא ממרוחק לחמו דהרי מבואר כן להדיא גם בשו"ע הל' ציצית סעי' יב וכמו שהבאנו למעלה. וכן מש"כ דאם ה' דעתו בעת הברכה גם על טלית אחרת דאין צריך לחזור ולברך, הכוונה בלא הפסיק זמן רב, וכמו שמתבאר מראיותיו, וכ"ה להדיא במג"א ובמשנ"ב הנ"ל.

ועי' גם בתורת חיים (סופר - סי' ח' אות כ"ג) שכותב: ואם לובשים הט"ק של שבת בע"ש קודם קב"ש ופושטים השל חול צריך לברך עי"ב, וכן ראיתי מאמ"ו ו'ל [ה"ה הגאון בעל מחנה חיים].

וכ"פ הבן איש חי (ש"א פ' בראשית אות י') ובשמו בכה"ח (ח' סק"ה) ובשו"ת דברי שמואל (חריטי חאו"ח סי' א') שו"ת שבט הקהתי (ח"ב סי' ח') וכן מסיק בשו"ת באר משה (ח"ו סי' ד') ע"ש באריכות גדול. - וע"ע בס' ציצית הלכה פסוקה (סי' ח' הע' 122 בסופו).

וביותר מזה הביא במאסף לכל המנחות (סי' ח' סק"ג) בשם הארצות החיים דאם ה' דעתו לחזור ולהתעטף בטלית אחר אע"פ שאח"כ חזר ונתעטף בטלית זה צריך לברך, ע"ש, וא"כ כ"ש כשאין התעטף בטלית אחר.

מוכיח מכ"ש מהא דפוסקים דהמחליף מוזהר באחרת צריך לברך

וכן יש להוכיח מדברי הפוסקים שכתבו דבמחליף מוזהר באחרת דצריך לחזור ולברך, וכמו שמבואר בס' בירך את אברהם (דיני מוזהר אות י"ז), בס' אמרי שפר (כ"ל כ"א אות ב') בס' נתיבי עם (ליר"ד) בשו"ת השיב משה (סי' ח' בסופו) ומצינו גם הג"ר מאיר אריק במנחת פתים. בשו"ת ישמח לב (או"ח סי' י"ד) וכ"כ בס' מעורר ישנים (אות קע"א) ובס' זכר נתן (דף ק"א ע"ב), וכן דעת הגר"ש קלוגר זצ"ל בספרו שו"ת קנאת סופרים (סי' מ"א) ושו"ת טוב טעם ודעת (סי' רמ"ו) [נעי' בשו"ת הרא"ש שבסוף ספר קרני ראם על התורה סי' מ"ז]. וכ"כ בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' רפ"ה) ועי' בשו"ת מהר"שג (יו"ד סי' ג"ז) בשו"ת הר צבי (יו"ד סי' רל"ו) ובשו"ת מנחה בלולה (בדף ס"ז ע"א) שמאריך בזה ע"ש. ובס' בירור הלכה (חלק ו' עמ' תפ"ד) כותב שכן מפורש בדברי הראב"א אב"ד בספר האשכול (ירושלים ח"א עמ' קצ"ד).

וכאן בטלית קטן היא עדיפא ממוזהר דהרי ממוזהר יש לומר דהוי רק מצוה אחת שהבית מחויב ממוזהר וכשמחליפה ממוזהר אחרת אין כאן מצוה אחרת, ומשא"כ בציצית כיון דכל בגד מחויב בציצית הוי כל בגד מצוה אחרת וא"כ כ"ש דמברך על כל אחת ואחת.

ונציין דעל אף שידוע שהיושבים בבעלזא לא נהגו לברך על טלית קטן (ועי' מש"כ בזה בשבט הקהתי ח"ג סי' ג' אות ג'), ברם כבר הורה כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א כמה פעמים בע"פ וגם במכתב שאם לא ישן באותו הטלית קטן בלילה צריך לברך על הטלית קטן בבוקר וכפסק השו"ע ושאר פוסקים בסוסי' ח', והיינו לברוריים שאין לובשים טלית גדול, ובעניינינו שייך זה גם לנשואים.

ידון בדין גדול יוצא בה בשוק

והנה יש שרצו לטעון לפטור מברכה מטעם דבימינו אין הגדול יוצא בשוק עם טלית קטן, אמנם זה ליתא וכמו שאבאר בעז"ה, דו"ל השו"ע בס' ט"ו "שיעור טלית שחייב בציצית שיתכסה בה באורך וברוחב ראשו ורובו של קטן המתהלך לבדו בשוק ואינו צריך אחר לשומרו, הגה ואו חייב בציצית ודוקא כשהגדול לובשו פעמים עראי ויוצא בו לשוק". והוסיף המשנ"ב (סק"ד): "לשוק - או לפתח ביתו ברחוב אבל אם הגדול מתבייש לצאת בו אפילו באקראי לשוק לא חשיב כסות" וכו'. חיוני בהדיא דסגי במה שהגדול יוצא בה לפתח ביתו ברחוב, ובימינו אין בזה בושה לצאת כך ארעי לשוק, וכגון כשמוציאים האשפה לרחוב וכל כיוצא בזה שהרבה אנשים הולכין רק עם הט"ק.

ולפי"ז מש"כ באשל אברהם להגה"ק מבוטשטאט (מהדו"ת סי' ט"ז) שאין לברך על טלית קטן בימינו כיון שהגדול מתבייש לצאת כך לשוק, בימינו המציאות היא להיפך. ומה גם שיש חולקים על האשל אברהם, דעי' בשו"ת האלף לך שלמה (חאו"ח סי' ד') שכתב בפשיטות שזה שהצריכו חז"ל שלא יהא בוש הגדול לצאת בו לשוק, לא שייך זה בדורות שלנו, שבימינו היו נוהגים לצאת לשוק בבגד שיש בו שיעור גדול בארבע כנפות עם הציציות, ואם היא קטן מהשיעור עד שהגדול מתבייש לצאת בו לשוק, זהו מפני חסרון הבגד, ולכן פטור מציציות, אבל בדורותינו אלה שאין נוהגים לצאת לשוק אינו מכח קטנות וחסרון הבגד, רק מכח שינוי צורת הבגד, ולכן הדבר תלוי רק אם הקטן מתכסה בו ראשו רובו, לפיכך די באמה על אמה. גם בשו"ת חסד לאברהם (קמא חאו"ח סי' ב') האריך הרחיב למעניתו לדחות כן דברי האשל אברהם הנ"ל, שהדבר ברור שיעקר הקפידא שיהיה הבגד גדול כל כך שהקטן מתכסה בו ראשו ורובו, והגדול אינו בוש לצאת בו לשוק מפני קטנו, אבל אם מתבייש לצאת בו מפני צורת תפירתו ומראיתו שאינה הולמתו, ואינו לפי כבודו ללבשו בשוק, אין זה פוטרו מחיוב ציצית, ע"ש, וראה עוד בשו"ת זכר ויוסף (סי' ג' אות ב'). גם בנימוקי אורח חיים (סי' ט"ז) שהביא שהגה"ק משיניווא ז"ע חולק על דברי האשל אברהם. אולם מאידך יש לציין שיש שהחזיקו דברי האשל אברהם, עי' בשו"ת מהר"י אשכנזי (חאו"ח סי' ג') שיש פנים מסבירות לדברי האשל אברהם הנ"ל, גם בשו"ת יד יוסף (ח"א סי' א') האריך לאשר ולקיים סברת האשל אברהם, ודחה דברי החסד לאברהם הנ"ל, גם בנימוקי או"ח האריך לחזק דברי האשל אברהם, וכן העלה בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ח סי' כ"ב), וע"ע שו"ת חלק לוי (או"ח סי' ר'). עכ"פ כבר נתבאר שבימינו גם האשל אברהם מודה שצריך לברך.

אם יש לומר סברא דאם חגורים כל היום באבנט הוי מיגו גיזי ראה בס' דרך שיחה (עמ' של"ט) שמביא שהגר"ח מבריסק זצ"ל היה נוהר שלא לחגור האבנט על הט"ק, שלא יהיה מיגו גיזי, והגר"ח קנייבסקי שליט"א אמר דבר זה להחזו"א והחזו"א עיקם אפו כששמע זאת, ואמר הגר"ח מסתמא הטעם שלא קיבלה החזו"א היא משום שזה כתוב רק לענין שלא נחשב יתר כמדתו, שע"י האבנט הוי כמדתו, אבל לא שנחשב שנחתך.

הלוטש ט"ק במקוה מתי מברך

כתב השו"ע סי' ח' סעי' י', אם לובש טלית קטן בעוד שאין ידיו נקיות ילבשו בלא ברכה וכשיטול ידיו ימשמש בציצית ויברך עליו וכו'. והיינו דבזה יחשב קצת כאלו לובשו או ואע"ג דקי"ל בכל המצות דצריך לברך עובר לעשייתן ממש הכא שאני משום דאכתי גברא לא חזי. וממילא ה"ה הכא כשלוטשו במקוה אזי לאחר שיוצא מהמקוה ונטול ידיו ימשמש בציצית ויברך ברכת על מצות ציצית. ופשוט שיש לדקדק שיהא בזה שיעור טלית קטן. ושיעורו לברך עליה לכל הדיעות היא אמה מלפניו ואמה מלאחריו ונקב בית הצאור אין עולה למנין (משנ"ב סי' ט"ז). [וצריך ליהדר בזה בפרט בחזורים בני י"ג שנים שבדרך כלל טלית קטן מס' 5 שקונים בשוק אין לה שיעור זה].

שאלות. א) הטועם ממאכל כדי לברך אם הוא טרי, כגון הטועם מגבינה לדעת אם לא החמיצה, או הבודק חום תבשיל כדי לדעת אם ראוי הוא לתינוק וכל כיוצא בזה, האם צריך לברך או לא.
ב) מי שחש בכאבי שיניים ולוקח מעט משקה חריף ושוטף בו את שיניו כדי להרגיע את הכאבים, ואח"כ בולע את המשקה האם צריך לברך או לא.

תשובה. בכל אלו וכיוצא בהכרעה למעשה שלכתחילה יש להזהר לכוון לפני הטעימה להנות מהאכילה ולברך.

דין מטעמת שאינה צריכה לברך

א) בגמ' ברכות (י"ד ע"א) איתא "מטעמת אינה צריכה ברכה והשרוי בתענית טועם ואין בכך כלום, רבי אמי ורבי אסי טעמי עד שיעור רביעית". ופירש"י מטעמת: לטעום את התבשיל אם חסר מלח ותבלין.

ונחלקו הראשונים האם מדובר בטועם ובולע או בחזור ופולט, ובשו"ע (סי' ר"י סעי' ב') איתא בזה"ל: הטועם את התבשיל אינו צריך לברך עד רביעית ואפילו אם הוא בולע וי"א שאם הוא בולע טעון ברכה ולא פטרו את הטועם אלא כשחזור ופולט ואז אפילו על הרבה אינו צריך ברכה, הגה וספק ברכות להקל ע"כ. ומדהביא הדעה הראשונה בסתם משמע דנקט כן לדינא, והרמ"א ג"כ הכריע דספק ברכות להקל. ולכן אפילו בטועם ובולע אין צריך לברך. וכן הכריע המשנ"ב (סקי"ט)

דאע"פ שהמג"א חולק על השו"ע והרמ"א, וס"ל דבולע לכו"ע חייב לברך אבל כמה אחרונים החליטו כפסק הרמ"א דהוא ספק ברכות ולא יברך, אבל לכתחילה טוב להזהר שהרופא לבלוע את טעימתו שיתכוון להנות ממנו בתורת אכילה ויברך עליו, עכ"ד המ"ב. וע"ע שו"ת שואל ומשיב (חמישאה, סי' ס"א דף נ"ח טור ג') ושו"ת אג"מ (ח"א סי' פ').

מחלק בין דין מטעמת לדין האוכל כדי להעביר האומצא

ב) והנה יש להקשות על הלכה זו מהמבואר (בסי' רד ס"ז) דמי שחנקתיה אומצא ושותה מים רק כדי להעביר האומצא אינו מברך לא לפניו ולא לאחריו, וכתבו הפוסקים ובמ"ב שם (סקמ"ב) דכל זה במים שאין להם טעם וכל הנאה מהם כאשר שותה להרות צמאוננו, אבל כששותה שאר משקים או אוכל חתיכת פת שהחייך נהנה מהם, אף שעתה אינו שותה או אוכל לא רק כדי להעביר האומצא, חייב לברך וכמבואר שם בסעיף ח' לענין רפואה. ובשעה"צ (בסי' רי אות ל') כתב דדין זה אמור אפילו כשאינו מתכוון להנאה כלל. וקשה דהרי כאן בדין מטעמת מבואר שחיוב ברכה הוא רק כאשר כוונתו לאכילה, ומ"ש האי מהאי.

ובאמת במנחת שלמה (בסי' יח אות ה') כתב שכל הדין המבואר בפוסקים בסי' רד במאכל ושאר משקים להעביר האומצא אמור רק לפי שיטת ה"א שדין מטעמת נאמר רק כאשר חוזר ופולט אבל אה"ל לפי השיטה הראשונה גם כשאוכל להעביר האומצא אי"צ לברך כמו שאין צריך לברך כשאוכל ולבולע לשם טעימת המאכל, דאין מחוייב לברך רק כאשר כוונתו לאכילה ושתיה ולא למטרה אחרת. אולם מהמשנ"ב מבואר שאינו סובר כן, שהרי בס' רי הסכים להכרעת הרמ"א דבטועם המאכל אין צריך לברך אפילו כשבלוע המאכל, ובסי' רד סתם כהפוסקים שאם אוכל להעביר האומצא צריך לברך.

בישוב קושיא זו, הביא בס' פני השלחן (סי' רי עמו שו) שני מהלכים. א. מש"כ הפוסקים דחיוב ברכה הוא כשמתכוון לאכילה, ר"ל שרצונו לבלוע את המאכל, וטעימה שאני שאין מטרתו בבליעה, שהיה הטעימה היא בגרון וכמו שכתב רש"י (בחולין קג) דחייך אוכל יטעם שמקום הטעימה הוא בגרון בסמוך לבית הבליעה, ומכיון שאין מטרתו בבליעת המאכל לא חשיב אכילה וא"צ לברך אפילו אם אח"כ ממשיך ובולע, משא"כ בחנקתיה אומצא שרצונו לבלוע את המאכל הוי כמתכוון לאכילה אע"פ שיש סיבה צדדית שגורמת לכך.

ב. חיוב ברכה נאמר על אכילה שהרי הסמיכוהו חז"ל על פהסוק ואכלת ושבעת וברכת, אך כשישנן כוונות ומטרות אחרות, יש מהן שמפקיעים מזה שם אכילה ושי מהן שאינן מפקיעות שם אכילה, ונראה שהכלל בזה אם הסיבה שגרמה לאכילה הוא דבר הרגיל ומצוי, או מאורע שקרה באופן לא צפוי, דטעימת מאכל שהוא דבר הרגיל ומצוי ממילא ע"י כוונת האכילה לשם טעימה נפקע מכאן שם אכילה דפעולה זו נקראת אצל בני אדם פעולת אבחנה בעלמא ולא כילה ועל כך לא חייבו ברכה אפילו כשלבסוף בולע המאכל, אבל חנקתיה אומצא או רפואה אחרת שהוא מאורע לא צפוי ואינו דבר רגיל, אין כוונה זו משנה את שם האכילה לקרותה בשם אחר, וכל שהחייך נהנה מהם עדיין הוא בכלל חיוב ברכה על אכילה, ודו"ק.

ידון עפ"י"ז בדין טועם מאכל כדי לברך אם הוא טרי

א) ועפ"י"ז יש לדון בשאלות שהצבנו בראש, דלפי התי' הראשון שהחילוק הוא אם רצונו וכוונתו רק להכניס לפה או גם לבלוע, הרי באופנים הנ"ל אין לו ענין לבלוע רק בהכנס לפה, והיינו כשטועם אם המאכל טרי ולא החמיץ, וכן כששוטף את שיניו ע"י משקה חריף, והרופא לדעת מידת חום המאכל, למטרות אלו מספיק הכנסה לפה ויכול לחזור ולפלוט, ולכן אע"פ שהוא לבסוף בולע אינו נקרא לשם אכילה ואין צריך לברך ודמי לטועם המאכל לדעת אם הוא צריך תיקון או שהוא טעים.

אבל לפי התי' השני דשם אכילה נפקע רק ע"י כוונה שהיא רגילה ומצויה, ולא ע"י מאורע מקרי ואינו צפוי, הרי באופן האחרון לכאורה היא מאורע שאינו צפוי, גם כאב שיניים וגם באכילה כדי לנקות את הכלי שהוא דבר שאינו הכרחי בהכנת המאכלים, ולכן שם אכילה עליהם, וצריך לברך, ויש להסתפק בטעימת מאכל אם עדיין הוא טרי האם לדמותו לשאר טעימת מאכל או שדומה יותר לאופנים האחרים של מקרים שאינם רגילים.

ומ"מ לענין מעשה, כבר נתבאר בשם המשנ"ב שלכתחילה יש להזהר לכוון לפני הטעימה להנות מהאכילה ולברך, ויש להקפיד לנהוג כן גם באופנים אלו. ועיין שערי תשובה (ריש סי' ר"ב) שעל אף שיכול עפ"י דין לטעום ולפלוט, מ"מ אין לעשות כן שמא יבלע מעט.

ולהיפך, אם כיון אדם בטעימה לשם אכילה ומברך עליה, אע"פ שחזר בו לאחר שהכניס המאכל לפה והחליט לפלוט המאכל, אין בזה משום ברכה לבטלה, כן הביא בפסק"ת בשם המור וקציעה סי' רי, ושו"ת קול גדול (למהר"ם בן חביב ז"ל, סוס"י ע"ב). ויש לדון עפ"י"ז במי שברך על מאכל ביום התענית, או בשר בט' הימים וכל כיוצא ב, ונזכר קודם שבלע, שיפלוט המאכל, ואכהמל"ב.